

Katalikiškojo religingumo raiškos ankstyvojoje jaunystėje ypatumai

Straipsnio pagrindas – mokslinis tyrimas, kurio objektas yra katalikiškojo religingumo ugdymas ankstyvojoje jaunystėje. Religingumas suvokiamas kaip daugiamačė socialinė ir psichologinė asmenybės savybė, apimanti šiuos struktūrinius komponentus: kognityvinį (žinojimas, supratimas, įsitikinimai); emocinį (jausmai, su tikėjimu susietos emocijos, išgyvenimai); elgesio (religinė veikla, apeigos, kultas); identifikacinį (asmens tapatinimasis su tam tikra konfesija ar tikėjimu) ir normatyvinį-vertybinį (moralinės ir dorovinės normos, vertybės). Straipsnyje pateikiamos tyrimo teorinės prielaidos ir kai kurie diagnostinio empirinio tyrimo rezultatai. Taikant anketinės apklausos metodą, tyrimas buvo atliktas 2010–2011 m. m. Lietuvos gimnazijų III klasėse. Jame dalyvavo 1367 tiriamieji. Tyrimo metodai: literatūros analizė, anketinė apklausa, sintezė, abstrahavimas, statistinių programų paketas (SPSS).

Scientific study analyzing Catholic religious education in early youth was chosen as a basis for this article. Religiosity is understood here as a multidimensional social-psychological characteristic of personality that connects these structural components: cognitive (knowledge, understanding, beliefs), emotional (feelings, beliefs associated with the emotions, experiences), behavioral (religious activities, rituals, cult), identificational (belonging to confession or awareness of faith) and normative – value (moral and ethical norms, values). The article presents theoretical assumptions of the study and some of the results of the empirical diagnostic of the study. By using questionnaire method, a study was carried out in 2010–2011 school year in Lithuanian high schools (gymnasiums) among third grade students (1,367 respondents). Methods of research: analysis of literature, questioner, synthesis, abstraction.

Įvadas

Šiandienėje visuomenėje nyksta tautinės ir religinės vertybės, skurdinamas tautinis ir religinis tapatumas. Tautos kultūrinio paveldo struktūroje niveliuojasi religiniai ir moraliniai veiksniai. Moralinė padėtis kinta kartu su religine padėtimi. Pastebimas didėjantis religinis indiferentiškumas, sekuliarizmas. Ryškėja ontologinės tiesos apie žmogaus prigimtį užtemdymas – lyg Dievo pripažinimas reikštų vidinį žmogiškosios būties siekių žlugimą¹. Eliminavus religiją iš politinio ir socialinio gyvenimo prarandamas bet koks moralinis pagrindas.

Religija, asmens ir visuomenės religingumas analizuojamas įvairių mokslų: filosofijos, teologijos, antropologijos, sociologijos, psichologijos ir kt. Tai ir edukologijos mokslo problema. Aktuali katalikiškojo religingumo ugdymo problema.

Ankstesnėje bei šiuolaikinėje lietuvių ir užsienio edukologinėje literatūroje pabrėžiama, jog ugdymo sistemoje religijai, religiniam ugdymui turi būti skiriama tiek pat dėmesio, kiek ir kitoms mokslo sritims. Edukologinėje literatūroje vienaip ar kitaip analizuojami religinio ugdymo klausimai, pripažįstama religijos reikšmė asmenybės brandai. Religinio ugdymo metodologinių pagrindų plėtotei didelę įtaką turėjo Stasio Šalkauskio pilnutinio

ugdymo, Antano Maceinos tautinio ugdymo, Leono Jovaišos integralaus ugdymo sistemos, kitų šiuolaikinių edukologų (Bronislovo Bitino, Vandos Aramavičiūtės, Onos Tijūnėlienės, Elvydos Martišauskienės ir kt.) darbai.

Atlikta mokslinės literatūros analizė ir praktiniai stebėjimai parodė, jog religingumo ugdymas aktualus ir šiandien. Religinio ugdymo svarbą pabrėžia Vatikano II Susirinkimo nutarimai, dokumentai po Vatikano II Susirinkimo. Apie religinį ugdymą rašoma teoriniu ir filosofiniu, teologiniu, edukologiniu, sociologiniu, psichologiniu, etnologiniu ir kt. aspektais. Religinio, religingumo ugdymo problema fragmentiškai analizuojama Dalios Verbylaitės, Ritos Giedrės Rugevičiūtės, Sauliaus Lileikio disertacijose.

Religiniam ugdymui, kaip pagrindinei Bažnyčios misijai, tenka svarbi užduotis – skelbti Dievo žodį ir jį liudyti. „Šiandieniam pasauliui ypač reikia įtikimo liudijimo tų, kurių protas ir širdis apšviesti Viešpaties žodžio ir kurie geba atverti daugelio protą ir širdį Dievo ir amžinojo gyvenimo, kuris nesibaigia, troškimui.“² Tikėjimo metų skelbimas liudija religinio ugdymo svarbos aktualizavimą, tai atspindi Šventojo Sosto ir Lietuvos Respublikos sutartis³, Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas⁴.

Sprendžiant, kaip ugdyti katalikiškąjį religingumą ankstyvojoje jaunystėje, pravartūs moksliniai ir edukologiniai tyrimai. Šis amžiaus laikotarpis religingumo ugdymui itin svarbus. Šio amžiaus jaunuoliai yra „veiklūs subjektai, aktyvūs evangelizacijos dalyviai ir visuomenės atnaujinimo kūrėjai“⁵. Bažnyčia jaunuolius laiko „viltimi“, tačiau kartu įžvelgia ir „didelį iššūkį Bažnyčiai“⁶. Kita vertus, daugelis jų jaučia stiprų prasmės, solidarumo, socialinio įsipareigojimo, religinio patyrimo poreikį. Todėl jaunuoliai nelaikytini vien katechezės objektu; jie iš tikrųjų yra „veiklūs subjektai, aktyvūs evangelizacijos dalyviai ir visuomenės atnaujinimo kūrėjai“⁷.

Katalikiškojo religingumo ugdymas ankstyvojoje jaunystėje – mokslinė problema. Būtina spręsti probleminius klausimus: koku teoriniu pagrindu reikia remtis, empiriškai tiriant religingumo fenomeną ir išskiriant jo raiškos dimensijas? kaip, taikant katalikų liaudiškojo pamaldumo praktikas, pasireiškia katalikiškasis religingumas? Kokie sociokultūriniai ir socioreliginiai veiksniai turi įtakos katalikiškojo religingumo ugdymui? kokią įtaką katalikiškojo religingumo ugdymui daro katalikų liaudiškojo pamaldumo muzikinės raiškos formos ir kokių esama tarp jų sąsajų?

Tyrimo objektas – gimnazijos III klasių mokinių katalikiškojo religingumo raiška.

Straipsnio tikslas – atskleisti katalikiškojo religingumo raiškos ankstyvojoje jaunystėje ypatumus.

Uždaviniai:

- pateikti katalikiškojo religingumo raiškos ankstyvojoje jaunystėje tyrimo teorines prielaidas (religingumo sampratą, jo struktūrą, vertinimo kriterijus, empirinius požymius) ir išskirti analizės kriterijus;
- pateikti tiriamųjų katalikiškojo religingumo raiškos empirinio tyrimo kai kuriuos duomenis, nustatyti tiriamųjų katalikiškąjį religingumą veikiančius veiksnius (demografinius, sociokultūrinius, socioreliginius, pedagoginius ir psichologinius) ir jų tarpusavio sąsajas;
- atskleisti religinės muzikos, katalikų liaudiškojo pamaldumo muzikinės raiškos ir religingumo raiškos sąsajas;

- išryškinti katalikų liaudiškojo pamaldumo vietą tiriamųjų katalikiškojo religingumo turinio kontekste.

Tyrimo metodai: literatūros analizė, anketinė apklausa, apibendrinimas, abstrahavimas, statistinių programų paketas (SPSS).

1. Katalikiškojo religingumo raiškos tyrimo teorinės prielaidos

Apibrėžiant katalikiškojo religingumo sampratą, visų pirma tikslinga remtis religijos fenomeno aiškinimu. Religija suprantama labai plačiai ir įvairiais aspektais. Svarbiausia suvokti, kokia yra žodžio „religija“ esmė. Lotynų Bažnyčios tėvai, perėmę *religio* terminą (vartotą, pvz., Cicerono, † 43 m. pr. Kr.) dievogarbos prasme, suprato ją kaip išmincingą gyvenimą Dievo atžvilgiu⁸. Tomas Akvinielis teigia, jog religijai tenka užduotis „remti žmogaus polinkį į Dievą“⁹. Anot Juano Martino Velasco, religija – tai tam tikra sritis, tikrovės plotmė. Religijai būdinga: „Dievas, žmogus, veiksmai, objektai, kurie sudaro daugybę religijos fenomeno apraiškų.“¹⁰

O štai iškilus mūsų tautos filosofas ir pedagogas Antanas Maceina aiškina: „<...> religijos dalykas nėra uždaras ir vienašalis, bet atremtas į du polius, tarp kurių susikuria grįžtamasis veiksmas. Šie gi poliai yra: Dievas ir žmogus. <...> Tai Dievo ir žmogaus susitikimas tam tikroje erdvėje, kurią įprasta vadinti šventa.“¹¹

Edukologinėje literatūroje išryškinamos religijos ir religingumo sąsajos. „Słownik katechetyczny“ aiškinama, jog „sąvokos „religija“ ir „religingumas“ žymi tą patį reiškinį, nors, kita vertus, religija nurodo prielaidas visuomeninėje ir kultūrinėje plotmėje, o religingumas – individualioje“¹².

Teologijos moksle religingumas siejamas su religijos dorybės terminu ir samprata. Petras Puzaras teigia:

Religijos dorybė skatina žmogų Dievui, kaip antgamtinio pasaulio Kūrėjui ir tikslui, atlikti tam tikras kulto apeigas, būtent: garbinti Dievą ženklais (simboliškai), taip išreiškiant savo ryšį su Juo per Jėzų Kristų <...>. Žmogus religijos dorybės dėka savo santykį su Dievu Jėzuse Kristuje (individualų, socialinį, vidinį ir išorinį) formaliai išreiškia simboliškai <...> teikia individualų, socialinį, vidinį ir išorinį kultą.¹³

Panašiai religingumą aiškina kiti teologai: Antonio Gramsci, Ludovico A. Muratori, Carlo Tullio Altan, Marcello Massenzio, Oreste Aime, Mario Operti, Sergio Ubbiali ir kt.

Sociologijos klasikas Émile'is Durheimas ir šiuolaikiniai sociologai Thomas Luckmannas, Peteris L. Bergeris ir kt., tirdami religingumą empiriškai, dažnai sieja jį su religiniu tapatumu, funkcijomis ir jo turinio dimensijomis: religine praktika, konfesine priklausomybe, nuostatomis religijos ir religinių institucijų atžvilgiu.

Religinis tapatumas, anot Grahamo Rossiterio, suprantamas kaip religijos įsiliejimas į savęs kaip dvasingo žmogaus suvokimą; kaip subjekto sąsajos su organizuotu tikėjimu; kaip religijos įsiliejimas į jo gyvenimą.¹⁴

Živilė Advilonienė, tirdama religinį tapatumą sociologiniu aspektu, remiasi bendrąja identiteto koncepcija, pabrėžiančia emocinį subjekto tapatinimąsi su konkrečiu objektu.

Anot jos, sociologiškai žvelgiant religinis tapatumas suvokiamas kaip emocinis-psichologinis, sociokultūrinis subjekto tapatinimasis su religija, religijos grupe, pripažįstant jos mokymą, laikantis keliamų reikalavimų bei ją praktikuojant (dalyvavimas religinėse apeigose, maldos, kitų religinės praktikos elementų reguliarumas). Yra skiriamas formalusis ir realusis tapatumo lygmenys. Autorės teigimu, formalusis religinis tapatumas apibrėžiamas kaip tapatinimasis su religija, bet be reguliarios ir sąmoningos religinės praktikos, neturint vidinio ryšio su religija. Realusis religinis tapatumas, priešingai, atpažįstamas iš religijos internalizacijos: reali religijos įtaka asmens gyvenimo būdui ir pasaulėžiūrai. Pastarasis religinio tapatumo lygmuo atpažįstamas iš konkrečių ženklų: sekmadienio šv. Mišių lankymo, sakramentinio gyvenimo ir kt.¹⁵

Taigi tapatumas – asmens vidinė vienovė, individualumas. Remiantis pateiktomis tapatumo sampratomis, tautinį ir religinį tapatumą galima apibrėžti kaip emocinį-psichologinį, sociokultūrinį subjekto tapatinimąsi su religija. Religinis tapatumas – tai asmens religingumo rodiklis pažintiniu, emociniu ir elgesio lygmeniu.

Piotras D. Pavlenokas religingumą vertina kaip individų (grupių), tikinčių antžmogiškomis jėgomis ir jas garbinančių, religinės elgsenos charakteristika. Šis mokslininkas išskiria religingumo požymius empiriniam tyrimui atlikti:

1. Religinė individo sąmonė (religinis išprusimas, tikėjimas Dievą, tikėjimo ir doktrinos atitikimas bei kt.);

2. Religinė elgsena: dalyvavimas kulto veiksniuose, malda, išpažintis ir kt.¹⁶

„Religijotyros žodynas“ religingumą apibrėžia kaip subjektyvų religinį išgyvenimą, kuris gali būti tiriamas keliais aspektais:

1. Doktrininiu – tiriama doktrinos ir individualaus požiūrio sąsajos, religijos doktrinos žinojimo lygmuo, moralės normų, vertybių sistema;

2. Apeiginiu – dėmesys skiriamas individo dalyvavimui religiniame kulte, religinėje praktikoje;

3. Organizaciniu – tiriama religinės grupės narių normų ir vertybių sistema.¹⁷

Religijos termino apibrėžties sudėtingumą mini ir Czesławas Kustra. Jis teigia, kad religija apima tris komponentus: teorinį (doktrina), praktinį (kultas ir moralinės normos) ir socialinį (institucija)¹⁸.

Remdamiesi teorinėmis koncepcijomis ir empiriniais duomenimis, atskiri autoriai įvardija skirtingus religingumo tipus: P. L. Zulehneris ir M. Tomka kalba apie kultūrinius, abejojančius ir netikinčius; T. Luckmannas – apie religingus bažnytine prasme ir areligingus asmenis; P. L. Bergeris, T. Luckmannas, R. H. Bellahas, N. Luhmannas pristato individualiojo ir bažnytinio religingumo kriterijus.

Olga Sučkova socialinės psichologijos aspektu religingumą aiškina kaip socialinę ir psichologinę asmenybės savybę. Religija šiuo aspektu – visuomeninis reiškinys, suvokiamas individualiai ir subjektyviai interpretuojamas. Religinės grupės – socialinių grupių rūšis, jas tiria socialinė psichologija.

Anot autorės, religingumas – tai religija, atsispindinti sąmonėje. Tai socialinė ir psichologinė asmenybės savybė, subjektyvus atspindys ir interpretacija, religijos elementų, pasireiškiančių sąmonėje ir elgesyje, įsisavinimo lygis. Tai daugiamatė asmenybės savybė,

apimanti penkis struktūrinius komponentus: kognityvinį (žinios, tikėjimas, įsitikinimai); emocinį (jausmai, su tikėjimu susietos emocijos); elgesio (apeigos, kultas); identifikacinį (asmens tapatinimasis su tam tikra konfesija ar tikėjimu) ir normatyvinį-vertybinį (moralinės ir dorovinės normos, vertybės). Kognityvinis ir emocinis komponentai integruojasi į religinį tikėjimą. Taigi religingumas yra visybinė asmens charakteristika, jo komponentai susiję tarpusavyje.

Religingumą šiandien plačiai nagrinėja ir psichologijos mokslas. Dera pripažinti, jog psichologija religijos fenomenui ilgai neskyrė deramo dėmesio. Buvo manančių, kad jis gali trukdyti asmenybės raidai (Burrhusas Fredericas Skinneris, Sigmundas Froidas); kai kurie, priešingai, teigė, jog religija teigiamai veikia asmenybės raidą, nes padeda ieškoti gyvenimo prasmės. Carlos Gustavas Jungas buvo įsitikinęs, kad per religiją gali atsiskleisti subtiliausios asmeningumo apraiškos. Erikas Eriksonas, tirdamas asmenybės raidos stadijas, teigė, jog religija skatina asmenybės dorinį atsiskleidimą. Tarytum pratęsdamas minėto autoriaus mintį, Gordonas W. Allportas teigia, kad religija padeda vystyti asmenybės *ego*. Autoriai pastebi teigiamą religijos įtaką asmenybės raidai.

Lietuvių autoriai taip pat tyrė religijos vaidmenį psichologiniu aspektu. Antanas Paškus pabrėžia, jog religija leidžia žmogui pajusti transcendentinę tikrovę, tai leidžia kalbėti apie žmogų plačiau nei vien tik apie jo veiklą, mintis ir t. t. Autorius gilinasi į asmenybės ir religijos santykį, tiria, kokią įtaką religija daro asmenybės brandumui; Daiva Selmis-traitienė, Rasa Bieliauskaitė analizuoja religijos ir psichologijos sąsajas; Kęstutis A. Trimakas analizuoja asmenybės religingumo vystymąsi; apie krikščioniškąją psichoterapiją rašo Gintautas Vaitoška.

Aptarus religijos, katalikiškojo religingumo fenomeną teologijos, filosofijos, sociologijos ir psichologijos mokslų kontekste, galima sudaryti šiame tyrime vartojamos katalikiškojo religingumo sąvokos apibrėžimą.

Remiamasi šia samprata: religingumas – individo, socialinės grupės psichikoje, elgsenoje pasireiškianti religijos (doktrinos, kulto, bažnyčios institucijos) įtaka ir jų (asmens, grupės) dalyvavimas religinio gyvenimo apraiškose. Religingumas suvokiamas dvejopai: kaip psichologinis (subjektyvus) religijos aspektas (išgyvenimas); arba religingumas kaip religijos (doktrina, kultas, bažnyčia) išgyvenimas.

Religingumas tiriamas šiais aspektais:

1. Doktrininis aspektas (individuali pasaulėžiūra, individualus religinės doktrinos žinojimo lygis, pripažįstamų moralinių normų, vertybių sistema);
2. Apeiginis aspektas (individualus dalyvavimas kulte, apeigos, maldos);
3. Organizacinis aspektas (gyvenimas ir veikla religinėje institucijoje; bažnyčia, mokykla, šeima ir kt.).

Apibendrinus religingumo sampratos analizę teologiniu, sociologiniu, psichologiniu, socialinės psichologijos aspektais, katalikiškąjį religingumą galima apibrėžti kaip žmogaus sąmonėje, elgsenyje pasireiškiančią religijos įtaką, religingumo dalyvavimą katalikiškojo gyvenimo apraiškose. Išskiriami šie struktūriniai komponentai ir jų raiškos požymiai:

1. Kognityvinis. Religinės žinios ir įsitikinimai;

2. Emocinis. Religinio tikėjimo išgyvenimai jausmais, emocijomis;

3. Konatyvinis. Religinio tikėjimo paveiktas elgesys, veikla.

Remiantis O. Sučkova, galima nurodyti dar du struktūrinius religingumo komponentus: identifikacinį ir normatyvinį-vertinamąjį.

Religiniam ugdymui daug dėmesio skiria šiuolaikinis lietuvių edukologas L. Jovaiša, jo darbai pratešia mūsų išdėstytus S. Šalkauskio edukologinius teiginius.

L. Jovaiša tvirtina, jog „religingumas ir yra intymus individo santykis su Dievu“¹⁹. Toks intymus Dievo ir asmens santykis pasiekiamas per religinį ugdymą.

Liaudiškasis pamaldumas yra religingumo forma, per jį atsiskleidžia lietuvių tautos katalikiškoji tradicija. „Liaudiškojo pamaldumo“ sąvoką aiškina Dievo kulto ir sakramentų kongregacija:

Sąvoka „liaudiškasis pamaldumas“ nusakomos įvairios privataus ar bendruomeninio pobūdžio kultinės apraiškos, kurios, atsižvelgiant į krikščioniškojo tikėjimo kontekstą, reiškiasi visų pirma ne šventosios liturgijos formomis, bet ypatingais aspektais, pasiskolintais iš kokios nors tautos, etninės grupės ar jų kultūros.²⁰

Kryžiaus keliai, Žemaičių Kalvarijos kalnai, Graudūs verksmai, Švč. M. Marijos valandos, gegužinės ir birželinės pamaldos, šermenų apeigos, mirusiųjų minėjimai, kasdienės maldos ir kt. – tai svarbus lietuvių tautos kultūrinis, etnologinis, etnomuzikologinis, taip pat ir edukologinis paveldas. Per liaudiškojo pamaldumo praktikas žmogus supažindinamas su religinio tikėjimo tiesomis, įvedamas į religijos praktiką, taip ugdoma tautinė ir religinė asmens tapatybė.

Šiuo aspektu ypač svarbi popiežiaus Benedikto XVI mintis:

Liaudies pamaldumas yra didis Bažnyčios lobis, padedantis žmonėms pačiu nuoširdžiausiu būdu išreikšti savo tikėjimą. Senieji gestai ir ženklai, perduodami iš kartos į kartą, išmokstami iš tėvų ir senelių, yra turtas, kurį būtina saugoti <...>. Tai kartu labai svarbi priemonė solidarumo ir artimo meilės skatinimui, šeimų vienybės ir bendruomenių narių draugystės stiprinimui.²¹

Lietuvoje liaudiškasis pamaldumas imamas tirti XX a. Liaudiškasis pamaldumas nagrinėjamas įvairiais aspektais. Kilmės, muzikiniu, apeiginiu požiūriu jį aptarė kun. Antanas Ragaišis, kun. Jonas Totoraitis, kun. Stasys Yla, kun. Juozas Vaišnora, Angelė Vyšniauskaitė, Balys Buračas, Vilija Balčytytė-Dačinskienė, Gintaras Beresnevičius, Alfonsas Motuzas, šio straipsnio autorius ir kt.

Remiantis filosofijos, teologijos, psichologijos, sociologijos ir kt. mokslininkų teorinėmis metodologinėmis įžvalgomis, „Bendruoju katechezės vadovu“ ir Vatikano II Susirinkimo dokumentais, religingumo fenomeną galima apibrėžti kaip daugiamatę asmenybės savybę, apimančią šiuos struktūrinius komponentus: kognityvinį (žinojimas, supratimas, įsitikinimai); emocinį (jausmai, su tikėjimu susietos emocijos); elgesio (religinė veikla, apeigos, kultas); identifikacinį (asmens tapatinimasis su tam tikra konfesija ar tikėjimu) bei normatyvinį-vertybinį (moralinės ir dorovinės normos, vertybės).

Religingumas – edukologijos mokslo problema. Tai religinio ugdymo uždavinys ir išdava. Religinio ugdymo rezultatas – religingas žmogus.

2. Katalikiškojo religingumo raiškos ankstyvojoje jaunystėje diagnostinio tyrimo metodologija ir organizavimas

Diagnostinio tyrimo objektas – gimnazijos III klasių mokinių katalikiškojo religingumo raiška.

Diagnostinio tyrimo tikslas – kognityviniu, emociniu, praktiniu lygmeniu tirti mokinių katalikiškojo religingumo raiškos ypatumus ir juos lemiančius veiksnius (sociokultūrinius, socioreliginius, pedagoginius ir psichologinius).

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti mokinių katalikiškojo religingumo raiškos ypatumus kognityviuoju, emociniu, elgesio lygmeniu;
2. Įvertinti tiriamųjų katalikiškojo religingumo priklausomybę nuo demografinių, socioreliginių, sociokultūrinių, pedagoginių ir psichologinių veiksnių įtakos;
3. Išryškinti tiriamųjų katalikiškojo religingumo lygmenų priežastinį ryšį su katalikų liaudiškojo pamaldumo praktikomis.

Atskleisti tiriamųjų katalikiškojo religingumo lygmenų priežastinį ryšį su muzika, katalikų liaudiškojo pamaldumo muzikinės raiškos formomis.

Diagnostinio tyrimo metodai: anketinė apklausa; statistinė, komparatyvinė analizė; interpretacija, klasifikavimas, sisteminimas, sintezė, redukcija.

Remiantis prieš tai pateiktu katalikiškojo religingumo apibrėžimu, sukonstruotas diagnostinis katalikiškojo religingumo raiškos tyrimo teorinis-empirinis modelis, aprėpiantis nurodytus religingumo struktūrinius lygmenis (kognityvinį, emocinį, elgesio ir kt.), jų vertinimo kriterijus ir raiškos empirinius požymius (1 lentelė).

1 lentelė. Diagnostinis katalikiškojo religingumo raiškos tyrimo teorinis-empirinis modelis

Religingumo lygmenys		Empiriniai katalikiškojo religingumo raiškos požymiai
Kategorijos	Subkategorijos	
KOGNITYVINIS LYGMUO	Žinojimas	Žino pagrindinius religijos doktrinos elementus
		Pristato 10 Dievo įsakymų
		Įgijęs žinių apie katalikų liaudiškąjį pamaldumą (toliau KLP), žino jo raiškos formas
		Žino KLP muzikinės raiškos formas
		Kryptingai motyvuoja savo religinės veiklos pasirinkimus
	Supratimas	Apibrėžia religijos, religingumo sampratą
		Adekvaciai apibūdina religingą žmogų
		Supranta KLP ir jo muzikinės raiškos formas kaip tautos kultūros, tradicijos reiškinių
		Supranta muzikos ir religijos santykio esmę

	Vertinimas	Pripažįsta religijos, religingumo svarbą žmogui, visuomenei
	Tai požiūrių į religines vertybes pozityvumas, religinių vertybių asmeninės reikšmės suvokimas	Pripažįsta KLP išpažįstamo tikėjimo svarbą
		Suvokia religinės muzikos reikšmę žmogaus ir asmeniniam religingumui
		Pripažįsta muzikinės praktikos reikšmę žmogaus, asmeniniam religingumui
	Tikėjimas Dievą	Adekvaciai paaiškina Dievo sampratą
		Tiki Dievo buvimu
		Išpažįsta savo asmeninį tikėjimą į Dievą
		Suvokia savo asmeninio tikėjimo į Dievą reikšmę
EMOCINIS LYGMUO	Išgyvenimai, jausmai, emocijos	Pripažįsta KLP ugdomų vidinių nuostatų į religines vertybes reikšmingumą
	Tai religinėje praktikoje patiriamų emocijų (pažintinių, religinių, komunikacinių, estetinių, praksių ir kt.) sklaida bei išgyvenimų, turinčių ryšį su religijos vertybėmis, kryptingumas	Religinio tikėjimo praktikoje patiria teigiamas emocijas
		Pripažįsta religinės muzikos, giedojimo poveikį asmeniniams emociniams išgyvenimams ir teikiamą galimybę ugdytis dvasinį bei emocinį pasaulį
		Geba įsigilinti į save, reflektuoja emocinius išgyvenimus, patiriamus religinėje praktikoje
		Nebijo ir nesivaržo liudyti savo tikėjimą į Dievą ir patiriamus emocinius išgyvenimus
		Reflektuoja savo religingumo pokyčių dinamiką
		KONATYVINIS (VEIKLUMO) LYGMUO
Savarankiškumas	Nuolatos ir savarankiškai renkasi tikybos dalyko mokymąsi mokykloje	
	Teigiamai motyvuoja su religine veikla susijusius veiksmus	
Valios pastangos, siekiai	Dalyvauja KLP muzikinėje raiškoje, turi giedojimo patirties	
	Priklauso bažnytinei organizacijai	
IDENTIFIKACINIS LYGMUO	Identifikacija su katalikiškuoju religingumu Priklausymo religinei bendruomenei, konfesijai suvokimas	Priskiria save katalikų bendruomenei
		Priklauso katalikų religinėms organizacijoms
	Įkrikščioninimo lygmuo	Yra priėmęs (-usi) Sutvirtinimo sakramentą
	Religiniai įsitikinimai	Laiko save tikinčiuoju
	Religingumas	Teigia esąs religingas

NORMATYVINIS IR VERTYBINIS LYGMUO	Religinės normos, vertybės Religinių vertybių interiorizacija	Pripažįsta religijos, tikėjimo svarbą savo gyvenimui
		Tiki Dievą
		Pripažįsta religinių apeigų muzikos, giedojimo teigiamą poveikį religingumo ugdymui
		Tikybės dalyko mokymosi pasirinkimą grindžia religinio kryptingumo motyvais
		Nurodo teigiamą santykį su liaudiškuoju pamaldumu
		Rodo siekį skleisti religines vertybes, jų laikytis kasdieniame gyvenime

Tyrimo instrumentarijus. Tiriamųjų katalikiškojo religingumo raiškos ypatumams ir jiems įtakos turintiems veiksniams atskleisti buvo parengtas standartizuotas diagnostinis instrumentarijus – anketa (klausimynas). Ši diagnostinė metodika konstruota remiantis sudarytu teoriniu-empiriniu religingumo modeliu ir nustatytais religingumo raiškos lygmenimis, kriterijais bei empiriniais rodikliais.

Taikytas analitinis religingumo tyrimas, skiriant jį į komponentus. Siekta aprėpti šiuos religingumo komponentus: kognityvinį (žinios, supratimas, įsitikinimai, tikėjimas), emocinį (religiniai išgyvenimai, jausmai, emocijos, tikėjimo emocinis lygmuo), religinės veiklos ir elgesio (religinis kultas, nekultiniai veiksmai); identifikacinį (priklausymo katalikų konfesijai suvokimas); normatyvinį ir vertybinį (religiniu tikėjimu grindžiamų normų, vertybių pripažinimas). Tai priklausomieji religingumo kintamieji. Nepriklausomieji kintamieji: demografiniai, socioreliginiai, religiniai, sociopedagoginiai veiksniai (gyvenamoji vieta, lytis, Sutvirtinimo sakramento priėmimas, šeimos religingumo pavyzdys, tikybės dalyko pasirinkimo dažnis, religiniai įsitikinimai, religinės muzikos poveikio pripažinimas, liaudiškojo pamaldumo praktikos).

Metodika išryškina religingumo lygmenį nuo žemo iki aukšto, jo raišką 5 išskirtiems turinio komponentams, požiūrių, nuostatų, motyvacinius aspektus; religingumo priklausomybę nuo demografinių, sociokultūrinių ir religinių bei kt. veiksnių. Tiriama religinės muzikos poveikio galimybė tiriamųjų religingumui ugdyti ir katalikų liaudiškojo pamaldumo normatyvinė bei vertybinė raiška tiriamųjų religingumo turinio struktūroje. Klausimynas apima kiekybinio ir kokybinio pobūdžio klausimus. Kokybinis tyrimas atliekamas atsižvelgiant į religijos funkcijas, tikėjimo vertybės apraiškas (funkcinis priėjimas) ir kt.

Anketą sudarė 57 klausimai ir aprašų teiginiai, suskirstyti į atskirus blokus. Anketos struktūra (2 lentelė).

Instrumentarijaus validumą lemia tai, jog juo siekiama nustatyti teoriškai pagrįstus religingumo turinio komponentus (pažintinį, emocinį, elgesio, identifikacijos, normatyvinį ir vertinamąjį), jų požymius ir kriterijus. Klausimynas apima ir kitus požymius, nesusijusius ar net priešingus nustatomiems požymiams. Pakankamas validumas priklauso ir nuo instrumento paskirties, jo taikymo aplinkybių pasirinktai tyrimo imčiai.

2 lentelė. Anketos aprašas

Klausimų bloko pavadinimas	Apibūdinimas
Bendros žinios apie tiriamuosius	Gyvenamoji vieta, gimnazijos vieta, lytis, įkrikščioninimas, konfesinis priklausomumas
Katalikų tikybos dalyko pasirinkimas	Pasirinkimo dažnis ir jo motyvacija. Vidinių ir išorinių; pažintinių, ugdomųjų, emocinių, religinių, praktinių ir kt. motyvų atskleidimas, renkantis tikybos pamokas
Individualus religingumas	Religingumo komponentų tyrimas: kognityvinis (žinios, supratimas, įsitikinimai, tikėjimas), emocinis (religiniai išgyvenimai, jausmai, emocijos, tikėjimo emocinis lygmuo), religinė veikla ir elgesys (religinis kultas, nekultiniai veiksmai); identifikacinis (priklausymo katalikų konfesijai suvokimas); normatyvinis ir vertybinis (religiniu tikėjimu grindžiamų normų, vertybių pripažinimas).
Religinė muzika ir liaudiškasis pamaldumas	Religinės muzikos poveikis ir ugdymo galimybės tiriamųjų religingumui; tiriamųjų santykis su katalikų liaudiškojo pamaldumo praktikomis

Aprašyti tyrimo metodai, panaudoti tiriamųjų religingumui nustatyti, leido išskirti priklausomus tiriamojo objekto ir nepriklausomus tyrimo kintamuosius.

Reprezentatyvioji tyrimo imtis. Tyrimu siekta aprėpti pasirinktą III klasės mokinių generalinę aibę visos Lietuvos mastu. Taikytas tiriamųjų atsitiktinės atrankos metodas. Tiriamieji suskirstyti į 4 grupes: A gr. – didmiesčių; B gr. – rajonų centrų; C gr. – miestų; D gr. – miestelių ir kaimų. Nustatytos proporcingai tyrimui atstovaujančių tiriamųjų skaičiaus grupėse kvotos. Atsitiktinės atrankos būdu atrinktos 35 gimnazijos. Tyrime dalyvavo 1367 Lietuvos gimnazijų III klasių mokiniai (imties tūriui nustatyti taikyta Paniotto formulė). Iš viso surinktos 1367 galiojančios anketos.

Tyrimo organizavimas. Pagrindinis apklausai panaudotas šiuolaikinis perspektyvus sociologinės informacijos gavimo būdas – internetinė apklausa sistemoje www.apklausa.lt.

Diagnostinis tyrimas visose gimnazijose atliktas panašiu metu – 2010–2011 m. m. rudens semestre. Atrenkant mokinius taikytas atsitiktinės atrankos metodas pagal tyrėjo nustatytas tiriamųjų kvotas.

Nustačius atitinkamas kvotas proporcingai atsitiktinės atrankos būdu atrinkus 35 gimnazijas, internetiniu būdu išsiųstos anketos 1600 moksleivių. Užpildytų anketų grįžo 1367.

Duomenų analizei taikomi teoriniai, fenomenologiniai metodai, statistinių programų paketas (SPSS).

3. Katalikiškojo religingumo raiškos ankstyvojoje jaunystėje diagnostinio tyrimo duomenys: rezultatai ir tendencijos

Katalikiškojo religingumo diagnostinio tyrimo metu, nustatant tiriamųjų įkrikščioninimo būklę, dorinio ugdymo dalyko pasirinkimo dažnį, individualaus religingumo būklę

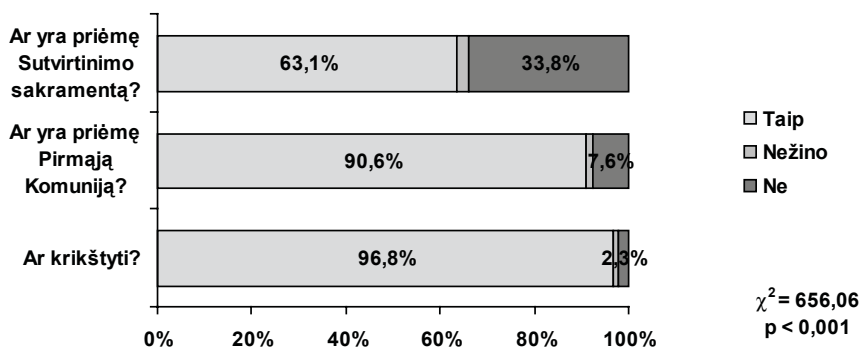
kognityvinio, emocinio ir praktinio patyrimo lygmenimis, religinės muzikos ir liaudiškojo pamaldumo pažinimo, išgyvenimo ir praktikos lygmenimis, įvairiais statistinės analizės būdais atskleisti ugdymo procesui ir aplinkai svarbūs duomenys.

Diagnostinis tyrimas atliktas III gimnazijos klasėse, amžiaus grupėje, kai vyksta gyvenimo vertybių perkainojimas, rengiamasi priimti svarbius gyvenimo sprendimus ir vaikystėje įgautos religinės žinios, baigus įkrikščioninimo sakramentų priėmimą, persvarstomos ir perkainojamos.

Žiniomis ir įsitikinimais siekiama rezultatų, virstančių praktika. Žinios yra „tikrovės pažinimo rezultatas, teikiantis žodinės ar simbolinės informacijos apie daiktus, reiškinius, jų tarpusavio ryšius“²². Žinios esti atpažįstamos, tad ir religingumo tyrime visų pirma bandyta nustatyti žinių lygį.

Katalikų Bažnyčios katekizme teigiama: „Įkrikščioninimo sakramentai: Krikštas, Sutvirtinimas ir Eucharistija, deda pamatus visam krikščioniškajam gyvenimui.“²³

Diagnostiniame tyrime domėtasi, koks yra įkrikščioninimo sakramentų priėmimo lygmuo. Iš tyrime dalyvavusių 1367 respondentų 87,7 proc. nurodė priklausomybę Romos Katalikų Bažnyčiai, tad turėtų būti priėmę visus įkrikščioninimo sakramentus (Krikšto sakramentas teikiamas kūdikystėje, Eucharistijos – nuo 7 metų, o Sutvirtinimo – nuo 13 metų). Įkrikščioninimo sakramentų priėmimas statistiškai skiriasi (1 pav.). Sutvirtinimo sakramentą yra priėmę reikšmingai mažiau gimnazistų nei Krikšto ir Eucharistijos sakramentus ($\chi^2 = 656,06$ $p < 0,001$).

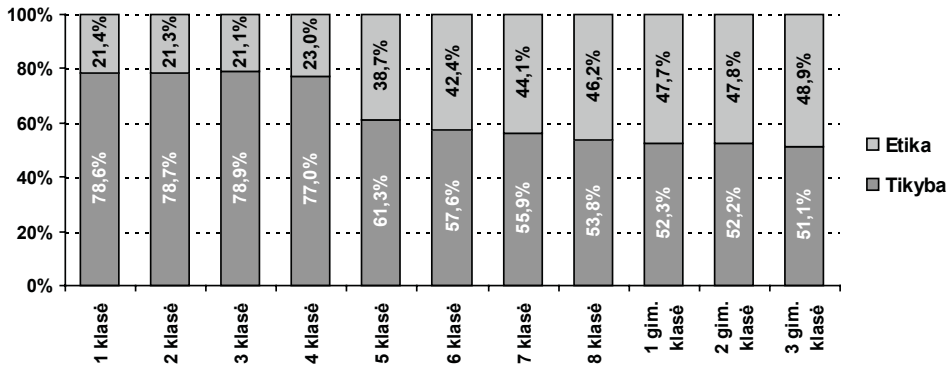
1 pav. Moksleivių pasiskirstymas pagal Krikšto, Pirmosios Komunijos ir Sutvirtinimo sakramentų priėmimą

„Bendrajame katechezės vadove“ įvardijami trys auklėjamojo proceso dalyviai: „Krikščioniškasis auklėjimas šeimoje, katechezė ir religijos mokymas mokykloje yra artimai susiję ir tarnauja krikščioniškajam vaikų, paauglių ir jaunimo švietimui.“²⁴ Dokumente teigiama, jog religijos mokymas mokykloje specifinis tuo, „kad jo tikslas yra išsiskverbti į kultūros sritį ir bendradarbiauti su kitais mokomaisiais dalykais“²⁵, taip pat pabrėžiama, jog „tickybos mokymas mokyklose būtų disciplina, turinti tokią pačią vietą kaip ir kitos mokymo disciplinos <...> privalo pateikti krikščioniškąją mokslą ir jo rezultatus svariai ir giliai, kaip savo žinias pateikia kitos mokslo disciplinos“²⁶.

Šventojo Sosto ir Lietuvos Respublikos sutartis „Dėl bendradarbiavimo švietimo ir kultūros srityje“ įtvirtina prigimtineį tėvų teisę rūpintis savo vaikų religiniu auklėjimu (žr. 1 str.) ir gerbiant sąžinės laisvę kiekvienam sudaroma galimybė laisvai rinktis privalomą dorinio dalyko kursą – etiką arba tikybą (žr. 2 str.)²⁷.

Akcentuojant dorinio dalyko svarbą ugdymo procese tiriama, kaip pasiskirsto respondentai pasirenkant tikybos ir etikos dalykus, kokios tendencijos ir motyvai.

Tyrimas atskleidė, jog respondentai dažniau rinkosi tikybos nei etikos pamokas per vienuolika mokslo metų, nors ryškesnis skirtumas matomas pradinėse klasėse (2 pav.).

2 pav. Tikybos ir etikos dalykų pasirinkimo pokytis per 11 mokslo metų

Taikant proporcijų metodą ištirta, jog tikybos dalyką 373 (27,3 proc.) mokiniai buvo pasirinkę 11 metų, 504 (36,8 proc.) – 6–10 metų, 373 (27,3 proc.) – 1–5 metus ir 117 (8,6 proc.) – nebuvo pasirinkę.

Remiantis psichologijoje apibrėžta motyvų klasifikacija (Maslow ir kt.), išskirti šie motyvai: vidiniai ir išoriniai; pažintiniai, ugdomieji, emociniai, religiniai, praktiniai ir kt. Sudarytas motyvų raiškos aprašas, respondentams siūlant kiekvieną jų įvertinti pagal tikybos dalyko pasirinkimo motyvų svarbumo pripažinimą 7 balų rangine skale. Apdorojant rezultatus atsakymai sugrupuoti į tris grupes: svarbu (1–3 balai), neturi nuomonės (4 balai) ir nesvarbu (5–7 balai). Gauti rezultatai liudija, jog 559 (44,7 proc.) respondentams svarbus noras visapusiškai išsilavinti, 513 (41,0 proc.) tikybos pasirinkimo motyvu laiko tikėjimą į Dievą, trečiuoju motyvu pagal svarbą įvardijama, kad „įdomu“ 502 (40,2 proc.). Įdomu, jog išoriniai veiksniai mažai veikia kaip motyvai: auklėtojų ar mokytojų patarimas rinktis tikybą laikomas nesvarbiu 581 respondento (46,5 proc.), net tėvų ar senelių reikalavimas rinktis tikybos pamokas laikomas nesvarbiu motyvu 520 respondentų (41,6 proc.). Panašią tendenciją atspindi ir galimybė parašyti savą motyvą. Iš 64 atsakymų 39 apklaustieji nurodo religinių žinių siekį, tikėjimą į Dievą, įdomumą, prie teigiamų motyvų galima priskirti ir pedagogo patrauklumą (5 respondentai). Taip pat tarp pasirinkimo motyvų 19 neigiamų pasirinkimo motyvų (pavyzdžiui, „kad nieko neveikčiau per pamokas“ ar „etikoje užduodama daug daugiau darbo“).

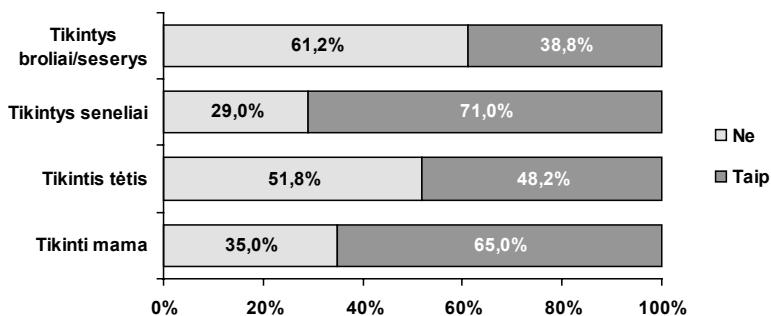
Taikant Spearmano koreliacijos metodą ieškota ryšio tarp lyties, gyvenamosios vietos, Krikšto, Pirmosios Komunijos, Sutvirtinimo sakramento priėmimo ir tikybos dalyko pasirinkimo dažnio. Tyrimas parodė, jog statistiškai nereikšminga tikybos pasirinkimui tik lytis (koreliacijos koeficientas lygus 0,02). Tarp kitų rodiklių matomas silpnas ryšys. Nustatyti silpni reikšmingi ($p < 0,001$) ryšiai tarp tikybos pasirinkimo dažnio, moksleivių gyvenamosios vietos ($R = 0,16$) ir įkrikščioninimo sakramentų priėmimo lygmenų (Krikštas ($R = -0,13$), Pirmoji Komunija ($R = -0,23$), Sutvirtinimo sakramentas ($R = -0,29$)). Tai reiškia, jog tikybos dalyką dažniau rinkosi moksleiviai iš mažesnių gyvenamųjų vietovių ir priėmė įkrikščioninimo sakramentus. Lytis tikybos dalyko pasirinkimo dažniui reikšmingos įtakos neturėjo.

Tiriant katalikiškąjį religingumą, jo pagrindu laikytas religinis tikėjimas. Katalikų Bažnyčios katekizme jis apibrėžtas taip: „Tikėjimas yra dieviškoji dorybė, kurios padedami mes tikime Dievą ir visa, ką Jis mums yra pasakęs bei apreiškęs ir ką šventoji Bažnyčia mums nurodo tikėti, nes Dievas yra pati tiesa.“²⁸

Į tyrimo klausimą „Kokie Tavo religiniai įsitikinimai?“ respondentai atsakė taip: 655 (47,9 proc.) moksleiviai teigė tikintys Dievą, 514 (37,6 proc.) – abejojantys savo tikėjimu (389 (28,5 proc.) – abejojantys savo tikėjimu ir 125 (9,1 proc.) – neturintys nuomonės šiuo klausimu) ir 198 (14,5 proc.) – netikintys Dievo. Kaip matyti, didžioji dalis gimnazistų nurodo esą tikintys.

Gavus tokius rezultatus bandyta detaliau pažvelgti į religinio tikėjimo pasiskirstymą priklausomai nuo gyvenamosios vietos ir lyties. Taikytas Chi kvadrato testas parodė, jog save tikinčiais daugiausia laiko miestelių ir kaimų gimnazistai (255 (38,9 proc.), o dažniausiai netikinčiais save įvardija rajonų centrų gimnazistai (39 (19,7 proc.)). Pasiskirstymas lyties atžvilgiu taip pat reikšmingas – merginos statistiškai labiau deklaruoja tikėjimą nei vaikinai (412 (62,9 proc.) ir 243 (37,1 proc.)).

Įdomu, kokioje religinio tikėjimo aplinkoje auga respondentai. Į klausimą „Kas Tavo šeimoje yra tikintys Dievą?“ atsakyta taip (3 pav.):

3 pav. Moksleivių šeimos narių pasiskirstymas pagal religinius įsitikinimus

Kaip matyti, pagrindiniais tikėjimo perdavėjais įvardijami seneliai ir mamos. Gauti rezultatai skatino domėtis, kaip gimnazistų religiniai įsitikinimai priklauso nuo jų šeimos narių religinių įsitikinimų. Taikant Chi kvadrato testą gauti reikšmingi

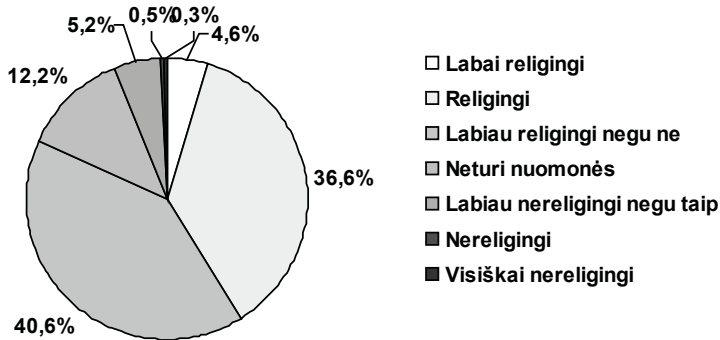
duomenys, jog šeimos nariams deklaruojant religinį tikėjimą tikinčiųjų buvo daugiau: mama (577 (88,1 proc.), tėtis (488 (74,5 proc.), seneliai (541 (82,6 proc.), broliai bei seserys (410 (62,6 proc.).

Ištirta šeimos religinio pavyzdžio įtaka religiniams gimnazistų įsitikinimams priklausomai nuo jų religinių įsitikinimų (3 lentelė).

3 lentelė. Šeimos religinio tikėjimo pavyzdžio įtakos religiniams įsitikinimams vertinimas priklausomai nuo moksleivių religinių įsitikinimų

Religiniai įsitikinimai	Vidurkis±SN	Mediana	p
Tikintys	3,0±1,9	2	< 0,001
Abejojantys	4,5±1,8	4	
Netikintys	5,5±1,7	6	

Religingumas suprantamas kaip daugiamatis fenomenas, apimantis kognityvinę pažinimą, emocinius išgyvenimus ir praktiką. Įdomu, kaip tikintys Dievą respondentai vertina savo religingumą. Pateikti 7 atsakymų variantai nuo „labai religingas“ iki „visiškai nereligious“. Duomenys pasiskirstė taip (4 pav.):

4 pav. Moksleivių, tikinčių Dievą, pasiskirstymas pagal jų nuomonę apie savo religingumą

Iš 4 pav. matyti, jog labai religingais save laiko vos 30 (4,6 proc.), religingais – net 240 (36,6 proc.), labiau religingais negu ne – 266 (40,6 proc.), neturi nuomonės – 80 (12,2 proc.), labiau nereligiousais negu taip – 34 (5,2 proc.), nereligiousais – 3 (0,5 proc.) ir visiškai nereligiousais – 2 (0,3 proc.). Kraštutiniai variantai labai mažos vertės, todėl galima daryti prielaidą, jog religingų dauguma.

Didelis procentas religingumo vertės kelia klausimą, kokios yra religingumo ir veiknių, paskatinusių religinį tikėjimą, sąsajos. Taikytas Spearmano koreliacijos metodas parodė, kad yra ryšys tarp religingumo ir veiknių, paskatinusių religinį tikėjimą, šiais atvejais: pačių vidinė nuostata ($R = -0,09$, $p = 0,018$), šeimos įtaka ($R = -0,26$, $p < 0,001$),

gyvenimo išbandymai ($R = -0,10$, $p = 0,008$), Bažnyčios įtaka ($R = -0,18$, $p < 0,001$). Apibendrinus rezultatus galima teigti, jog tikinčių moksleivių religingumui didžiausią įtaką turi šeima.

Tiriant religingumą svarbu nustatyti, kiek patiems respondentams reikšmingas tikėjimas Dievą. Prašoma įvertinti savo tikėjimo svarbą 10 balų sistemoje (1 – visiškai nesvarbus, 10 – labai svarbus).

Tikėjimo svarbumą savo gyvenime moksleiviai įvertino $7,3 \pm 2,0$ balais (mediana 8). Tai liudija, jog tikėjimas jų gyvenime yra gana svarbus.

Siekta išsiaiškinti, ar skiriasi tikinčiųjų religingumo ir tikėjimo savo gyvenime vertinimas priklausomai nuo jų nuomonės apie savo religingumą (4 lentelė).

4 lentelė. Moksleivių, tikinčių Dievą, religingumo ir tikėjimo svarbumo savo gyvenime vertinimas priklausomai nuo jų nuomonės apie savo religingumą

Religingumas	Suminis religingumo balas	Tikėjimo svarbumas
Labai religingi	$71,3 \pm 16,9$	8,5 (10)
Religingi	$69,5 \pm 11,8$	8,4 (9)
Labiau religingi negu ne	$65,1 \pm 9,2$	7,0 (6)
Neturi nuomonės	$61,9 \pm 8,4$	5,7 (5)
Labiau nereligingi negu taip	$60,0 \pm 10,8$	5,8 (5)
Nereligingi	$49,0 \pm 6,3$	4,0 (4)
Visiškai nereligingi	$58,5 \pm 27,6$	6,0 (6)

$H = 61,3$
 $p < 0,001$

$H = 199,4$
 $p < 0,001$

Gauti duomenys rodo, kad jei moksleivis laiko save religingu, tai atspindi ir religingumo klausimyno rezultatai, tuo svarbesnis jam yra tikėjimas. (Įdomi paskutinė eilutė: moksleiviai teigia, jog jie yra tikintys, tačiau apibūdindami savo religingumą jie nurodė, kad yra visiškai nereligingi, bet jiems tikėjimas šiek tiek svarbesnis nei nereligingiems. Tai galima būtų interpretuoti kaip šiokią tokią duomenų paklaidą, todėl 2 paskutinės eilutės galima būtų sujungti į vieną.)

Tyrimas patvirtino, jog yra ryšys tarp religingumo ir lankymosi bažnyčioje, išpažinties ėjimo ir meldimosi dažnio (5 lentelė).

5 lentelė. Moksleivių, tikinčių į Dievą, religingumo įtaka lankymosi bažnyčioje, išpažinties ėjimo ir meldimosi dažniui

Rodikliai	R	P
Lankymosi bažnyčioje dažnis	0,35	$< 0,001$
Išpažinties ėjimo dažnis	0,32	$< 0,001$
Meldimosi dažnis	0,21	$< 0,001$

Religinė muzika – muzika, susijusi su religinėmis apeigomis ir sukurta religine intencija. Jai priskiriama visa bažnytinė muzika bei specialioms religinėms praktikoams skirta (taip pat liaudiškojo pamaldumo) muzikinė kūryba bei muzikinė veikla. Laikantis tokio

apibrėžimo siekta išsiaiškinti respondentų nuomonę, ar religinė muzika, giedojimas daro teigiamą įtaką žmogaus religingumui. Nuomonės pasiskirstė taip (6 lentelė):

6 lentelė. Moksleivių sutikimas su teiginiu, jog religinė muzika, giedojimas daro teigiamą įtaką žmogaus religingumui priklausomai nuo jų įsitikinimo

Situacija	Tikintys	Abejojantys	Netikintys	p
Sutinka	269 (41,1%)	117 (22,8%)	19 (9,6%)	< 0,001
Nevisiškai sutinka	195 (29,8%)	143 (27,8%)	38 (19,2%)	
Neturi nuomonės	95 (14,5%)	127 (24,7%)	64 (32,3%)	
Nesutinka	96 (14,7%)	127 (24,7%)	77 (38,9%)	

Taikytas Chi kvadrato testas atskleidė, jog statistiškai reikšmingi ryšiai fiksuojami tarp nuomonės apie religinės muzikos poveikį ir asmens religingumo. Tikintys moksleiviai reikšmingai dažniau teigė, jog religinė muzika daro teigiamą įtaką žmogaus religingumui, nei abejojantys ir netikintys moksleiviai.

Siekiant išsiaiškinti, kaip iš tiesų religinė muzika veikia žmogaus religingumą, sudarytas regresinis modelis, kuris pakoregavo šių požymių įtaką (7 lentelė).

7 lentelė. Moksleivių gyvenamosios vietos, lyties, Sutvirtinimo sakramento priėmimo, tikybos dalyko pasirinkimo dažnio, religinių įsitikinimų, šeimos religingumo pavyzdžio ir religinės muzikos poveikio įtaką jų religingumui (daugiamatis tiesinis regresinis modelis)

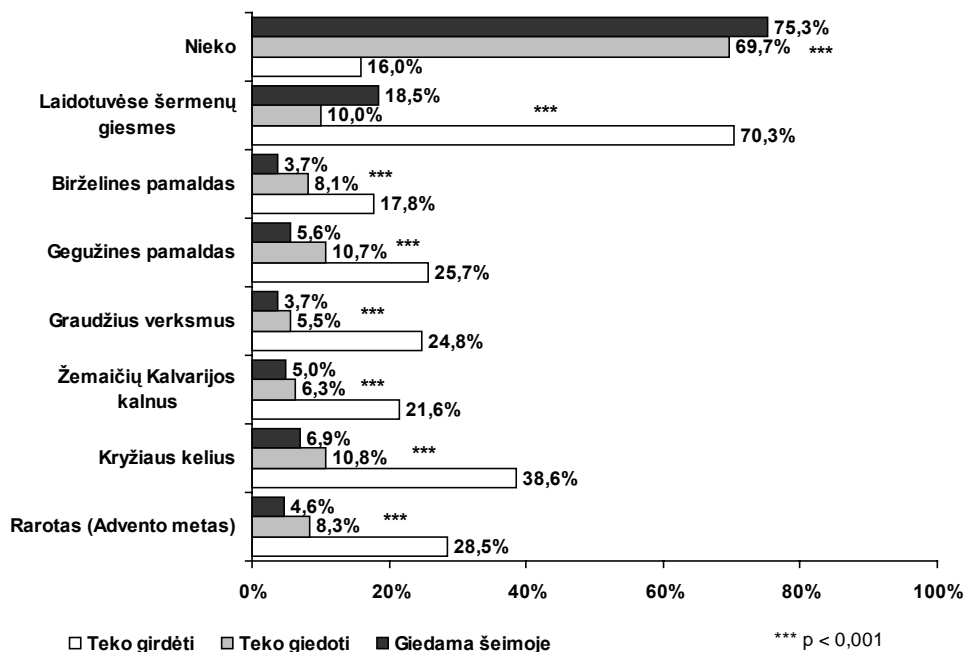
Rodikliai	R ²	b	p
Gyvenamoji vieta	0,43	0,04	ns
Lytis		0,00	ns
Sutvirtinimo sakramento priėmimas		-0,01	ns
Tikybos dalyko pasirinkimas metais		0,06	0,005
Religiniai įsitikinimai		-0,42	< 0,001
Šeimos religingumo pavyzdys		0,07	0,006
Religinės muzikos poveikis		-0,27	< 0,001

R² – determinacijos koeficientas; b – sunormintas regresijos koeficientas; ns – statistiškai nereikšminga

Matyti, kad moksleivių religingumo modelis paaiškina net 43,0 proc. siekiantį religingumo lygį. Stipriausiai moksleivių religingumą veikia religiniai įsitikinimai ir religinė muzika. Taip pat moksleivių religingumui šiek tiek įtakos turi šeimos religingumo pavyzdys ir tikybos dalyko lankymo trukmė. Moksleivių lyties, gyvenamosios vietos ir Sutvirtinimo sakramento priėmimas reikšmingos įtakos jų religingumui neturėjo.

Liaudiškasis pamaldumas – asmeninis ar bendruomeninis Dievo garbinimas. Tai specialios religinės praktikos, egzistuojančios šalia bažnytinių apeigų ir pasireiškiančios konkrečiai tautai būdingomis priemonėmis: muzika, giesmėmis, apeigomis ir kt., tai įkultūrinta religija. Liaudiškojo pamaldumo praktikose susipina religingumo kognityvinis, praktinis lygmuo.

Pasigilinkime į tiriamųjų religinę patirtį šiuo aspektu. Atsakymų į klausimą, ką iš pateiktų liaudiškojo pamaldumo praktikų tiriamieji yra girdėję, analizė leidžia konstatuoti pažintinį jų religinės patirties lygmenį. O jų atlikimas (giedojimas) aprėpia ir pažinimą, ir praktiką, muzikos ir teksto pajautimą, bendruomeniškumą. Religinė patirtis, kuri įgyjama tiriamąjo gyvenamojoje aplinkoje, šeimoje, sudaro dar geresnes sąlygas jam pažinti, įsitraukti į religinę praktiką. Pagal šiuos požymius tiriamieji pasiskirsto taip (5 pav.):

5 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal religinės muzikos pažintinę ir praktinę patirtį

5 pav. atskleisti statistiškai reikšmingi duomenys (taikytas Chi kvadrato (c^2) testas, $p < 0,001$). Net 69,7 proc. tiriamųjų pripažįsta, jog jiems nėra tekę giedoti nė vienos iš išvardytų giesmių; 16,0 proc. visai nėra jų girdėję ir 75,3 proc. tiriamųjų šeimose nėra ir nebuvo giedama.

Tarp labiausiai girdėtų giesmių išsiskiria laidotuvių ir šermenų giesmės. Jas nurodo 70,3 proc. tiriamųjų; 38,6 proc. – Kryžiaus kelius, 25,7 proc. – gegužines pamaldas. Tarp mažiausiai girdėtų – 17,8 proc. – birželinės pamaldos. Klausiant, kokias giesmes daugiausia tiriamiesiems teko asmeniškai giedoti, labai nežymia dauguma išryškėjo Kryžiaus keliai (10,8 proc.), gegužinės pamaldos (10,7 proc.), taip pat laidotuvių ir šermenų giesmės. Mažiausiai (6,3 proc.) nurodė Žemaičių Kalvarijos kalnus. Na, o 18,5 proc. tiriamųjų teigė, jog jų šeimoje buvo giedamos laidotuvių ir šermenų giesmės. Kitas giesmes, giedamas šeimoje, nurodo labai mažas procentas tiriamųjų.

Duomenų analizė atskleidžia nepakankamą tiriamųjų religingumo lygmenį, vertinant pagal liaudiškojo pamaldumo pažintinę ir praktinę patirtį.

Išvados

Remiantis filosofijos, teologijos, psichologijos, sociologijos ir kt. mokslininkų teorinėmis metodologinėmis įžvalgomis, „Bendruoju katechezės vadovu“ ir Vatikano II Susirinkimo dokumentais, religingumo fenomenas apibrėžtas kaip daugiamačė asmenybės savybė, apimanti šiuos komponentus: kognityvinį (žinojimas, supratimas, įsitikinimai); emocinį (jausmai, su tikėjimu susietos emocijos); elgesio (religinė veikla, apeigos, kultas); identifikacinį (asmens tapatinimasis su tam tikra konfesija ar tikėjimu) ir normatyvinį-vertybinį (moralinės ir dorovinės normos, vertybės). Liaudiškasis pamaldumas yra religingumo forma, per jį atsiskleidžia lietuvių tautos katalikiškoji tradicija.

Diagnostinio tyrimo duomenų analizės rezultatai rodo, jog tiriamųjų religingumui turi įtakos:

1. Religiniai įsitikinimai, pagrįsti išartu „taip“ Dievui. Nepaisant šio rodiklio, dauguma respondentų nėra aktyvūs tikinčiosios bendruomenės – Bažnyčios nariai. Todėl būtina ieškoti šiuo aspektu neišrūškėjusių religinio ugdymo veiksmų, skatinančių religingumo sklaidą.

2. Gyvenamoji vieta. Tenka pripažinti, jog mažesnių miestų, miestelių ar kaimų gyventojai yra išlaikę stipresnį ryšį su bendruomene, šeima, tad būtina kurti tinkamą ugdomąją aplinką mokykloje, kuri turi visas galimybes ištaisyti religinės socializacijos trūkumus.

3. Įkrikščioninimo sakramentų priėmimas (Krikšto, Atgailos, Švenčiausiojo Sakramento ir Sutvirtinimo). Atsižvelgiant į Naujosios evangelizacijos mintį, būtina palaikyti ir ugdyti Bažnyčios narių aktyvų katalikiškąjį tapatumą per bendruomenę, katechezę ir t. t.

4. Tikybos mokomojo dalyko pasirinkimo dažnis per visus tiriamojo mokymosi metus mokykloje ir teigiama to pasirinkimo motyvacija.

5. Religinės muzikos reikšmingumo asmens religingumui pripažinimas.

Diagnostiniame tyrime nustatyti statistiškai reikšmingi koreliaciniai ryšiai tarp tiriamųjų religingumo, tikybos dalyko pasirinkimo ir muzikos reikšmingumo pripažinimo liudija apie iškeltos hipotezės tikslingumą: gimnazijos mokinių katalikiškąjį religingumą galima sustiprinti per tikybos ir muzikos mokomųjų dalykų pamokas integravus modulį „Katalikų liaudiškasis pamaldumas“ ir suaktyvinus jų muzikinę raišką (giesme, giedojimu). Tai pedagoginio eksperimento metodu bus siekiama įrodyti kitame šio tyrimo etape.

NUORODOS

¹ Bendrasis katechezės vadovas. Kaunas: Lietuvos katechetikos centras. 1998. 23.

² *Benediktas XVI*. Apaštališkasis laiškas *Porta fidei*. Kaunas. 2012. 15.

³ Šventojo Sosto ir Lietuvos Respublikos sutartis // http://www.lcn.lt/b_dokumentai/kiti_dokumentai/AS-LR-sutartis-svietimas.html. Žiūrėta 2012 07 10.

⁴ Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas // http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=279441&p_query=&p_tr2=. Žiūrėta 2012 07 10.

- ⁵ Bendrasis katechezės vadovas. Ten pat. 183.
- ⁶ Ten pat. 182.
- ⁷ Ten pat. 183.
- ⁸ *Vorgrimler H.* Naujasis teologijos žodynas. Kaunas: Katalikų interneto tarnyba. 2003. P. 465.
- ⁹ Ten pat. P. 465.
- ¹⁰ *Velasco J. M.* Įvadas į religijos fenomenologiją. Vilnius: Katalikų pasaulis. 2003. P. 91.
- ¹¹ *Maceina A.* Religijos filosofija. Vilnius: Katalikų pasaulis. 1990. P. 24.
- ¹² *Słownik katechetyczny.* Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie. 2007. P. 776.
- ¹³ *Puzaras P.* Specialioji moralinė teologija. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla. P. 42.
- ¹⁴ *Rossiter G.* Priežastys gyventi. Religinis ugdymas ir jaunų žmonių dvasingumo ir tapatybės ieškojimais // Religinis ugdymas kaip praktinė teologija. Kaunas: Marijonų talkininkų centro leidykla. 2005. P. 154.
- ¹⁵ *Advilonienė Ž.* Religinis tapatumas ir religingumas posovietinėje Lietuvoje. Sociologinis žvilgsnis // Filosofija. Sociologija. Vilnius. 2005. Nr. 4. P. 12.
- ¹⁶ *Tomka M., Zulehner P. M.* Religion in gesellschaftlichen Kontext Ost (Mittel) Europas. Wien: Pastorales Forum. 2000. P. 96.
- ¹⁷ Religijotyros žodynas. Vilnius: Mintis. 1991. P. 327.
- ¹⁸ *Kustra C.* Wychowanie religijno-moralne współczesnego człowieka // Edukacja, kultura, teologija. Torun: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. 2003. P. 103.
- ¹⁹ *Jovaiša L.* Gyvenimo sėkmės ugdymas. Vilnius: Agora. 2009. P. 45.
- ²⁰ *Dievo kulto ir sakramentų kongregacija.* Liaudiškojo pamaldumo ir liturgijos vadovas // Bažnyčios žinios. 2003. Nr. 11. P. 17.
- ²¹ *Benediktas XVI.* Popiežiaus pasisakymas // <http://www.radiovaticana.org/lit/articolo.asp?c=477006>. Žiūrėta 2011 04 08.
- ²² *Jovaiša L.* Enciklopedinis edukologijos žodynas. Vilnius: Gimtasis žodis. 2007. P. 331.
- ²³ Katalikų Bažnyčios katekizmas. Kaunas: Tarpdiecezinė katechetikos komisijos leidykla. 1996. 1212.
- ²⁴ Bendrasis katechezės vadovas. Ten pat. 80.
- ²⁵ Ten pat. 76.
- ²⁶ Ten pat. 77.
- ²⁷ Šventojo Sosto ir Lietuvos Respublikos sutartis // Ten pat.
- ²⁸ Katalikų Bažnyčios katekizmas. Ten pat. 1814.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. *Advilonienė Ž.* Religinis tapatumas ir religingumas posovietinėje Lietuvoje. Sociologinis žvilgsnis. Filosofija. Sociologija // Lietuvos mokslų akademijos leidykla. Vilnius. 2005. Nr. 4.
2. Bendrasis katechezės vadovas. Kaunas: Lietuvos katechetikos centras. 1998.
3. *Benediktas XVI.* Apaštališkasis laiškas *Porta fidei*. Kaunas: Katalikų interneto tarnyba. 2012.
4. *Benediktas XVI.* Popiežiaus pasisakymas // <http://www.radiovaticana.org/lit/articolo.asp?c=477006>. Žiūrėta 2011 04 08.
5. *Dievo kulto ir sakramentų kongregacija.* Liaudiškojo pamaldumo ir liturgijos vadovas // Bažnyčios žinios. 2003. Nr. 11.
6. *Jovaiša L.* Enciklopedinis edukologijos žodynas. Vilnius. Gimtasis žodis. 2007.
7. *Jovaiša L.* Gyvenimo sėkmės ugdymas. Vilnius: Agora. 2009.
8. Katalikų Bažnyčios katekizmas. Kaunas: Tarpdiecezinė katechetikos komisijos leidykla. 1996.

9. *Kustra C.* Wychowanie religijno-moralne współczesnego człowieka // Edukacja, kultura, teologija. Torun: Wydawnictwo Naukowe Uniwersitetu Mikołaja Kopernika. 2003.
10. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas // http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=279441&p_query=&p_tr2=. Žiūrėta 2012 07 10.
11. *Maceina A.* Religijos filosofija. Vilnius: Katalikų pasaulis. 1990.
12. *Puzaras P.* Specialioji moralinė teologija II. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla. 2007.
13. Religijotyros žodynas. Vilnius: Mintis. 1991.
14. *Rossiter G.* Priežastys gyventi. Religinis ugdymas ir jaunų žmonių dvasingumo ir tapatybės ieškojimais // Religinis ugdymas kaip praktinė teologija. Kaunas: Marijonų talkininkų centro leidykla. 2005.
15. *Słownik katechetyczny.* Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie. 2007.
16. Šventojo Sosto ir Lietuvos Respublikos sutartis // http://www.lcn.lt/b_dokumentai/kiti_dokumentai/AS-LR-sutartis-svietimas.html. Žiūrėta 2012 07 10.
17. *Tomka M., Zulehner P. M.* Religion in gesellschaftlichen Kontext Ost (Mittel) Europas. Wien: Pastorales Forum. 2000.
18. *Velasco J. M.* Įvadas į religijos fenomenologiją. Vilnius: Katalikų pasaulis. 2003.
19. *Vorgimler H.* Naujasis teologijos žodynas. Kaunas: Katalikų interneto tarnyba. 2003.

Gauta: 2012 09 11

Parengta spaudai: 2012 09 28

Saulius STUMBRA

THE FEATURES OF EXPRESSION OF CATHOLIC RELIGIOSITY IN EARLY YOUTH

S u m m a r y

National-religious values and national-religious identity withers and disappears in the contemporary society. Moral and religious factors are levelling out in the structure of national cultural heritage.

Various sciences, like philosophy, theology, anthropology, social psychology, etc., analyze religion and religiosity by various aspects. These aspects are in the interest of educology as well, one of them is the education of catholic religiosity.

Contemporary and previous Lithuanian and foreign scientific literature of educology emphasizes the importance to have a place for religion and religious education of equal value compared to other fields in the educational system. According to this literature, there are problems acknowledging the importance of religion to the personal maturity. Keystones to the foundation of methodology of religious education belongs to S. Šalkauskis' full education, A. Maceina's national education, L. Jovaiša's integral system of education, and other works of contemporary scientists of educology (B. Bitinas, L. Jovaiša, V. Aramavičiūtė, O. Tijūnelienė, E. Martišauskienė etc.)

The issue of religious education is very actual and this conclusion comes from the analysis of literature and from practical observations. The importance of religious education is emphasized by the documents of the II Vatican Council and following documents on this topic. Religiosity and its education are analyzed more from the theoretical point of view as empirical research in this field is lacking. The problems of education of religion and religiosity are analyzed only fragmentally in some dissertations such as works of D. Verbylaitė, R. G. Rugevičiūtė, S. Lileikis etc.

The education of religiosity in the early childhood is a scientific issue. It is important to resolve some problematic questions such as: what is the theoretic foundation for the empirical investigation of the phenomenon of religiosity and some of its dimensions; how and what Catholic religiosity expresses through national Catholic religious practices?; what demographic, socio-cultural, socio-religious, socio-pedagogical factors have influence on Catholic religiosity?; what influence on Catholic education have musical forms of expression of Catholic national piety and what is their relationship, etc.

The object of investigation: the expression of Catholic religiosity of third grade gymnasium students. The aim of the article is to reveal the expression and features of Catholic religiosity in early youth.

Objectives:

- to provide theoretical assumptions for the research of Catholic religious expression in the early youth – religious concept, its structure, evaluation criteria, empirical features and distinguishing criteria for analysis.
- to provide some empirical research data of Catholic religiosity, identifying the factors that influence Catholic religiosity and their interconnections (demographic, socio-cultural, socio-religious, pedagogical-psychological).
- to reveal interconnections of music, singing, popular forms of Catholic musical piety and expression of religiosity.
- to emphasize the place of Catholic popular piety in the context of Catholic religiosity.

The research methods: analysis of literature, questionnaire survey, generalization, abstraction, statistical program package (SPSS).

By reduction and synthesis of methodological insights of philosophers, theologians, psychologists, and sociologists, the general manager of catechesis and Vatican documents, this phenomenon was defined in the following form: religiosity is a multi-characteristic of personality, connecting structural components: cognitive (knowledge, understanding, beliefs), emotional (feelings, emotions connected with belief), behavioural (religious activities, rituals, worship), identificational (personal belonging to confession or awareness of faith) and normative – values (moral and ethical norms, values).

In order to reveal the aspects of Catholic popular religiosity, its characteristics and influencing factors, standard diagnostic instrumentation – questionnaire was prepared. This diagnostic method was constructed on the basis of a theoretical-empirical model of religiosity and levels of religious expression, criteria and empirical indicators established in this model.

The analytical study of religiosity was applied dividing it into few components. The aim was to reach these marked religious components: cognitive (knowledge, understanding, belief, faith), emotional (religious experiences, feelings, emotions, faith emotional level), religious activity / behaviour (religious cult, actions that do not belong to cult), identificational (the understanding of belonging to the Catholic confession), normative-value (norms based on the religious beliefs, values, acknowledging of values). These are dependent variables of religiosity. Independent variables are: demographic, socio-religious, religious, socio-pedagogical factors (place of residence, gender, reception of the sacrament of Confirmation, the example of family religiosity, the frequency of choosing religious studies, religious beliefs, the recognition of religious music influence, practices of popular piety).

The research methodology emphasizes the level of religiosity: from low to high expressing five marked components of content, views, attitudes, motivational aspects, dependence of religiosity on demographic, socio-cultural, religious etc. factors.

The possibility of the influence of religious music on the education of religiosity of the participants was researched, as well as the influence of Catholic popular piety-normative expression in the structure of religious content of participants. The questionnaire includes quantitative and qualitative character issues.

The questionnaire consisted of 57 questions; descriptive statements were divided into separate blocks. Diagnostic empirical research in Lithuanian high schools (gymnasiums) was accomplished during the fall semester of 2010. The selection of students applied to a random selection method according to the investigator's expertise quotas. According to this method 35 gymnasiums were chosen randomly and questionnaires were sent to 1,600 students. 1367 completed questionnaires were returned. Theoretical, statistical and phenomenological methods were applied to the data analysis.

Diagnostic test results of the data analysis claims that these factors have influences on respondents' religiosity:

1. Religious beliefs that are based on the faith that says "yes" to God. However, despite this, the majority of respondents are not active members of the faith community-Church. Therefore, it is necessary to look for the factors that are not revealed and emphasized by religious education that provide the expression of religiosity.
2. Place of residence. We have to admit that members of smaller towns or villages have retained a deeper connection with the community and family; therefore it is necessary to create an appropriate educational environment in the school, which has all the potential to fill the lack of religious socialization.

3. The full acceptance of Sacraments of initiation (Baptism, Penance, Holy Sacrament and Confirmation). Responding to the idea of New Evangelization it is necessary to maintain and develop the active Catholic identity of Church members through belonging to the community, catechesis, etc.

4. The frequency of choosing a subject of religion and positive motivation for this choice over the years in high school.

5. The recognition of the importance of religious music to personal religiosity.

In this diagnostic study statistically significant correlation between choosing religious subject and the recognition of musical significance were determined concerning the participants' religiosity. This witnesses about the appropriateness of tested hypothesis: it is possible to actualize Catholic religiosity of high school (gymnasium) student through teaching religion and music subjects and integrating the modulus of "Catholic popular piety" and activating their musical expression (song, singing). This hypothesis will be sought to be proved by a pedagogical experiment method in the next stage of the research.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: religija, katalikiškasis religingumas, liaudiškasis pamaldumas, ankstyvoji jaunystė.

KEY WORDS: religion, Catholic religiosity, popular piety, early life.

Saulius STUMBRA – kunigas, edukologijos mokslo krypties doktorantas, religijos ir muzikos mokslų magistras, Muzikos teorijos ir istorijos katedros asistentas, Klaipėdos Kristaus Karaliaus parapijos vikaras, Telšių vyskupijos šv. Cecilijos bažnytinės muzikos draugijos dvasios tėvas, katalikų tikybos vyr. mokytojas. Mokslinių interesų kryptys: Katalikų Bažnyčios teologija, katalikiškoji etnomuzikologija ir edukologija. Adresas: Puodžių g. 23, 92125 Klaipėda. Tel. +370 687 25 915. El. paštas saulius.stumbra@gmail.com.

Saulius STUMBRA – rev., currently a doctorate student of Education Sciences, Master in religious and music studies, assistant at the Music Theory and History department, Vicar at Christ and the King parish in Klaipėda, spiritual father at St. Cecilia Church Music Society in Telšiai diocese, Catholic religious senior teacher. Research interests: theology of the Catholic Church, Catholic ethnomusicology and educology. Address: Puodžių g. 23, 92125 Klaipėda. Tel.: +370 687 25 915. E-mail: saulius.stumbra@gmail.com.